

Rajzoljunk zenét!

Egy extrakurrikuláris ifjúsági hangverseny képi megjelenésének elemzése

Váradi Judit

published: http://padi.psiedu.ubbcluj.ro/pedacta/article_7_1_7_59-68.pdf

Abstract: According to the literature and recent studies, a high number of encounters with classical music during childhood and adolescence in the context of positive feelings closely correlates with the formation of classical music competencies. During the investigation of primary students' attitudes towards classical music, it has been revealed that those who have more opportunities to enter music education will come closer to understanding classical music. At the University of Debrecen Faculty of Music, we have organised and staged various educational youth performances in the last decades. Our goal is to get elementary school children acquainted with live music, classical instruments. A key element of our mission is to form the preferences of children and young people who do not participate in art education, so that they may become interested and sophisticated adults. In our paper we analysis the creations of the drawing competition what connects in theme with the youth concert.

Key words: music education, youth concert, concert-pedagogy, children's drawing

1. A zenei nevelés jelentősége

A zenei nevelés jelentőségét és társadalmi szükségességét már évszázadokkal ezelőtt felismerték többek között olyan tudósok, vallási vezetők, politikusok és filozófusok, mint Platon, Arisztotelész, Szent Ágoston, Boethius, Luther Márton, John Calvin, Comenius, Pestalozzi, Spencer. Tapasztalatuk szerint a zeneoktatás kérdése társadalmi jelentőségű, amely személyiségfejlesztő, közösségépítő jellegével segít elérni és fenntartani a kívánt és elvárt társadalmi normát (Mark, 1999). Bourdieu (1978) szerint a kulturális értékekkel szemben tanúsított magatartás a családból hozott kulturális tőke függvénye, amely társadalmi átörökítés útján kerül továbbadásra, így a szocializációs időszak elősegíti a felhalmozást. A kisgyermekkorától kezdődő felhalmozás azonban jelentősen függ a családok kulturális tőkéjének erősségétől. A tehetség kibontakoztatásában a család mellett az oktatásnak is jelentős szerepe van. A zeneoktatás előnyeit sokféleképpen lehet bemutatni. A szakirodalom és a korábbi kutatások szerint gyermek- és ifjúkorban a klasszikus zenével való találkozások magas száma pozitív érzésekkel összekötve szoros összefüggésben áll a komolyzenei kompetencia kialakításával (Strenáčíková, 2001; Mende és Neuwöhner, 2006). Pusztai (2009) Broh (2002) kutatásait alapul véve megállapítja, hogy a zenei tanulmány hatékony extrakurrikuláris befektetés, melynek folyamatos hatásait tapasztalták a matematikai és nyelvi eredményekben. A kiemelt zenei oktatás jótékony hatását a más diszciplínákhoz köthető készségekre és képességekre több transzfer-vizsgálat is bizonyította (Kokas, 1972, Bácskai, Manchin, Sági és Vitányi, 1972, Barkóczy és Pléh, 1978, Hodges, 2000). A zeneoktatás transzferhatása ugyanakkor a kulturális tőkében mutatkozó különbségeket is kiegyenlíti, lehetőséget biztosítva az esélyegyenlőség megteremtésére (Harris, 1996). Már Kodály is nagy hangsúlyt helyezett a nevelés fontosságára, mert szerinte a kultúrát nem lehet átvenni, örökölni, hanem minden nemzedéknek újra kell tanulni. Kodály véleménye szerint „ez csak az általános iskolában kezdődhet. A cél, hogy olyanok

kerüljenek ki, akiknek életszükséglet a zene, már tudniillik a jó, művészi zene” (Szabó, 1996, 111). A zenei élmény megteremtésének hatásos eszköze az élőzenei bemutató, amelynek nagyobb a hatékonysága, érzelmileg jobban megfogja a gyermekeket. A koncert élménye nem reprodukálható, a hallgató élménye egyszeri és megismételhetetlen (Wilheim, 2010).

A tömegkommunikáció megjelenésével a különböző műfajú és minőségű hangzó zene válogatatlanul árad rank egyféle akusztikus buborékot (Thorau, 2016) alkotva. A klasszikus zene retrospektív jellege nem vonzza a gyermekeket, így egyre többeket foglalkoztat a kihívás hogyan és miként lehet a gyermekeknek megmutatni ezt a csodálatos világot, mert amit nem ismernek az később nem is hiányzik nekik.

2. Hang-Játék-Zene ifjúsági élménykoncertek – kutatási probléma és hipotézis

A kutatás a gyermekek klasszikus zenére való nyitottságát, a non-formális oktatás hatását vizsgálja. Debrecenben az Egyetem Zeneművészeti Karán a Jövő Művészetéért Alapítvány szervezésében több mint másfél évtizede vállaltuk fel az ifjúsági ismeretterjesztő műsorok megrendezését. Küldetésünk szerint a művészeteket nem tanuló gyermekek, fiatalok ízlését formáljuk, hogy érdeklődő, igényes felnőtté váljanak. A gyermek figyelmét akkor tudjuk lekötni, ha a szórakoztatás mellett felkeltjük figyelmét, de életét csak akkor tudjuk gazdagítani, ha fejleszti intellektusát (Bettelheim, 1985). Az évente három alkalommal megrendezett Hang-Játék-Zene élménykoncertek célja a formális oktatás kiegészítése élőzenei előadással. A művészileg igényes előadások változatos tematikája megismerteti a hallgatósággal a különböző hangszercsoportokat, zenei műfajokat és stílusokat.

A tanulmányban vizsgált *Mesék zongorára* hangverseny mellett a tanévben még két különböző koncertet valósítottunk meg: a *Dobszerda* fellépője a Sonus ütőhangszeres együttes volt, akik az ütőhangszerek kimeríthetetlenül változatos világába kalauzolták el a gyermekeket, a *Fák nyelvén* koncert bemutatva a fafúvós kvintett állandó hangszereit a kamarazenei repertoárból mutatott be szemelvényeket. Előadásainkra több folyamatosan lévő kutatás fókuszál.

A tanulmányban bővebben kifejtett kutatás problematikáját a gyermekek klasszikus zenére való nyitottságának vizsgálata adja. A felállított hipotézisünk szerint az életkornak megfelelően összeállított klasszikus zenei hangverseny művészileg magas szintű előadása utat talál a gyermekekhez, a későbbiek során szívesen rajzolják le élményeiket. A szakirodalmi előzmények ismeretében jelen vizsgálatunkat egy előzetes felmérés előzte meg. A *Mesék zongorára* hangversenyt megelőzően empirikus kutatást végeztünk, melyhez saját fejlesztésű mérőeszközt dolgoztunk ki. A kérdések egyrésze zárt-feeletválasztós, de többségében nyílt végű- kifejtős. A pedagógusokat végzettségük, a mindennapi iskolai munkájuk, a művészetpedagógiával (első sorban zenepedagógiával) való kapcsolatuk mellett a korábban hasonló eseményeken résztvevő osztályok tanárait kérdeztük arról, hogyan vélekednek a gyermekek a klasszikus zenéről, véleményük szerint mennyire épül be az oktatásba az ifjúsági hangversenyek extrakurrikuláris jellege. Az eredményeket Debrecenben a 2017. áprilisában megrendezett Zenepedagógiai konferencia a felsőfokú tanárképzés 50 éves évfordulója alkalmából című konferencián mutattuk be (Váradi, 2017). Az anonimitást megőrizve a kérdőív nyitott kérdéseire adott válaszok kiértékelésénél tapasztaltak alapján megállapítottuk, hogy a pedagógusok negatív és pozitív gondolatokat is megfogalmaztak. Nagyon sokan fontosnak tartják a megfelelő életkor szerint összeállított koncertet, mert különben a tanulók nehezen tudják befogadni a hallottakat, unatkozni, rendetlenkedni esetlegesen a körülmények nagyobb súlyt kapnak, mint a tartalom. Volt olyan tanár, aki azért nem viszi szívesen hangversenyre osztályát, mert attól tart, hogy a tanulóknak csendben kell ülniük, viszont az ő osztálya szerinte erre nem alkalmas. Többen hangsúlyozták a zenemű előkészítésének és hangulati rávezetésének fontosságát, mert ezek nélkül könnyen elutasítják a hallottakat. Az egyik pedagógus véleménye szerint “a diákok sok mindent azért nem szeretnek, mert nem ismerik”. Több tanár alátámasztotta a családból hozott kulturális tőke és a művelődéshez való viszony szerepének összefüggését. Fontosnak tartják, hogy iskolai szervezésben részt vegyenek a koncerteken, mert sokan csak ilyenkor látnak élőben hangszereket a gyerekek közül. Többen azt is megállapították, hogy az ilyen alkalmak után “lecsendesednek”, vagy “jókedvűek, vidámak lesznek, jó hatással van a lelki világukra”. A legtöbbet említett hatás, hogy a koncert élményt nyújt a gyermekeknek.

3. Képzőművészet és zene összefonódása – módszerek és eredmények

Tanulmányunk alapjául a Debreceni Egyetem Zeneművészeti Karán 2016 őszén megrendezett hangversenyt választottuk. A vizsgálat mintáját a hangverseny látogató gyermek közönség alkotta. Az elsődleges célcsoport az általános iskola alsó négy évfolyama, a 6-11 éves tanulók. A közönség bázisa mellett szegmenseként a nagycsoportos óvodások (5-6 év) és az általános iskola 5-6. évfolyamának tanulói (11-13 év) vettek részt az előadáson. A hangverseny iránt a tizennyolc debreceni intézmény mellett a vidéki iskolák is érdeklődtek, így az eseményre különjáratú autóbusszal érkeztek Püspökladányból, Tiszafüredről, Hajdúbozsórményből, Téglásról és Kisvárdáról. A Debreceni Egyetem Zeneművészeti Kar Liszt termében hat koncertet rendeztünk, de az előadás elhangzott Hajdúdorogon a Móra Ferenc Iskola és Alapfokú Művészeti Iskolában és a berettyóújfalui Nadányi Zoltán Művelődési Központban. A célpiaci szegmensek között megjelentek az osztályokat kísérő szülők, pedagógusok, az érdeklődő felnőtt közönség, akik többségében a nyugdíjas korosztály képviselői, valamint a Kar hallgatói, akik zenepedagógia, koncertpedagógia tanulmányukhoz kapcsolódóan elméleti tanulmányaikat ezzel a gyakorlati bemutatóval egészítik ki.

Az előadás dramaturgiaiilag egy meseköré szerveződött, célja, hogy a gyermekeknek bemutassa a zongorát mint hangszert és szemelvényeket mutasson a hozzá kapcsolódó zeneirodalomból. A dán költő és meseíró Hans Christian Andersen *A császár új ruhája* (1889) című meséje kiváló keretet és logikai felépítést biztosított az előadásnak. Ránki György két szvitet is írt belőle, az egyik, amely a hangversenyen is elhangzott, a gyermekek számára készült zongoraciklus, amely már az alapfokú zeneoktatás során is tanítható. A vidám jelenetek, a karakterek bravúros ábrázolása nagy élményt nyújtanak a hallgatók számára. Az ifjúsági hangversenyekhez kapcsolódóan hagyományosan rajzversenyt hirdettünk, a pályamunkákból a Méliusz Könyvtár Zenei részlegében rendeztünk kiállítást. A képi megjelenítés nemcsak a gyermekkor, hanem az ember egyik legősibb kifejezési formája. A képek visszatükrözik a hangverseny, a zeneművek hangulatát, eseményeit, a gyermekekben létrejövő pozitív vagy esetlegesen negatív élményt az alkotó látásmódján átszűrve. A különböző művészeti ágak összekapcsolása, képzőművészet és zene összefonódása a történelem során a különböző korszakokban természetes jelenség volt. A láthatatlan megjelenítésének vágya ősi törekvés (Simon, 2013). Festőművészek kedvelt témája a hangszerek, a zenészek megörökítése, amelyek napjainkban a zenetörténészek fontos forrása (Váradi, 2010). A festő leképezi a ritmust, dallamot, a folyékony, elillanó zenei struktúrát képi megjelenítésbe kivetítve. Ugyanakkor a képzőművészeti alkotás zenét ihlet, így elmondhatjuk, hogy a két művészeti ág között szoros kapcsolat áll fenn és ezt a koncepciót évszázadok óta igazolja a művészettörténet.

Habár a gyermekrajzok jelentőségére csak a 20. században figyeltek fel, az egyedfejlődés során mint egyféle pszichomotorikus tevékenység már korán megjelent. Az elkészült alkotások megadott téma köré csoportosulva egy belső szűrőn keresztül ismét külső közléssé fordítódnak át (Vass, 2011). Pedagógiai megközelítésben az alkotások elemzése nagy segítség a következő koncertek tematikájának összeállításában, láthatóvá válik mi az amit fontosnak tartottak, mi az ami foglalkoztatta őket a hangverseny után. Kutatásunknak nem volt célja a gyermekek rajzfejlettségi szintjének és a nemek közötti rajzolás színvonal különbségeinek vizsgálata. A pályamunkák mindegyikéről monografikus módszer szerint elemzés készült, tanulmányunkban a legjellemzőbb alkotások bemutatására törekedtünk.

A rajzok az élmények felidézésével és újraélésével azt ábrázolják, amit a gyermekek láttak, hallottak vagy amit éreztek a zenehallgatás közben. A vizuálisan megjelenő kommunikáció, bizonyítva a művészet erejét, szavak nélkül is visszatükrözi az érzéseket (Malchiodi). A rajz narratívaként történet mesélésre is alkalmas (Malchiodi, 1998). A tanulók a megélt élményt fejezik ki azáltal, hogy az emocionális elemek rajzba sűrűsödnek (Vass, 2013). A rajzolás fontos tényezője az idő. A 7-11 éves gyermekek az előadást követő hetekben az iskolában órai keretek között vagy a napköziben délutáni szabadidejükben készítették el a pályaműveket. Az előadás sikerének kiváló visszajelzése, hogy egy-egy előadáshoz kapcsolódóan hány alkotás érkezik be a kiállításra. A rekordszámú rajz (n=70) alátámasztja, hogy kísérleti előadásunk elérte célját, sikerült a gyermekek figyelmét felkelteni. Az alkotásokat jellemző gazdag színhasználat az előadás változatosságát érzékelteti, az egyes részletek pontos megjelenítése pedig azt a pillanatot, ami legjobban megragadta a hallgatók figyelmét.

1. ábra Mesék zongorára kiállítás

Jellemzően a rajzokat három csoportba lehetett sorolni. Az első csoport azt örökítette meg, amit látott, fontosnak találva a fellépők és a környezet megjelenítését. A második csoportba tartozó alkotók az előadás részletét vagy részleteit emelték ki. A harmadik csoportba azok a gyermekek tartoznak, akiket a látottak és hallottak megihlettek és fantáziájuk segítségével kissé elvonatkoztatva az eredeti előadástól de mégis felismerhetően ahhoz tartozót alkottak, mivel a képzeletproduktumai valóságélményre épültek. A verseny zsűrijének elnöke, László János grafikusművész három szóval jellemezte a beküldött alkotásokat, amely szerinte a lélekből jövő üzeneteket mutatják meg: “őszinteség, bátorság, színesség”.

2. ábra Mesék zongorára – szivárvány – 9 éves fiú rajza

A 2. ábrán látható rajz alkotója a zongora mellett az előadás során megemlített hárfát is fontosnak tartotta megjeleníteni, annak ellenére, hogy ezt a hangszert élőben nem tudtuk megmutatni, és egyértelműen a zongora kapta a főszerepet. A hangjegyekkel díszített szivárvány valószínűleg az előadás színességét és a zongoraművek sokféleségét jeleníti meg.

3. ábra Mesék zongorára – palota – 8 éves lány rajza

A 3. ábra alkotója a meséből kiemelve a palotát örökítette meg. A fantáziadús, részletgazdag díszítés, a középpontban megjelenő szív alátámasztja, hogy ebben az épületben nagyon változatos, érdekes események történnek, ami az alkotót kellemes érzéssel tölti el. Az élmény áttevődik a formák, a díszítés elemeire (Tihanyiné, 2013) az átfordításkor megjelenő kifejezési feszültség (Gerő, 2007) látható formába öntötte az élményt. A megjelenő esztétikumot a pozitív emocionalitás erősíti, a térben szabályosan elhelyezett rajz harmonikus, kiegyensúlyozott gyermeket feltételez.

4. ábra Mesék zongorára – sűrítés – 9 éves lány rajza

A 4. ábrán látható rajz kiváló példája a sűrítésnek (Gerő, 2007), az alkotó az előadás minden mozzanatát megjelenítette. A zene által életre keltett tárgyak, történések pontos ábrázolása kiváló memóriát feltételez. Az arany metszésnél megjelenő zongorázó kéz hangsúlyozása mellett a motívumokat térbelileg szétszórta, a koronák funkciója térkitöltő. Továbbgondolkodásra ad okot, hogy a rajzon csak a bal kéz jelenik meg, míg a zongorán való játékhoz mindkét kezünket használjuk, ugyanakkor ez arra enged következtetni, hogy az alkotó maga is bal oldali laterális dominanciával rendelkezik.

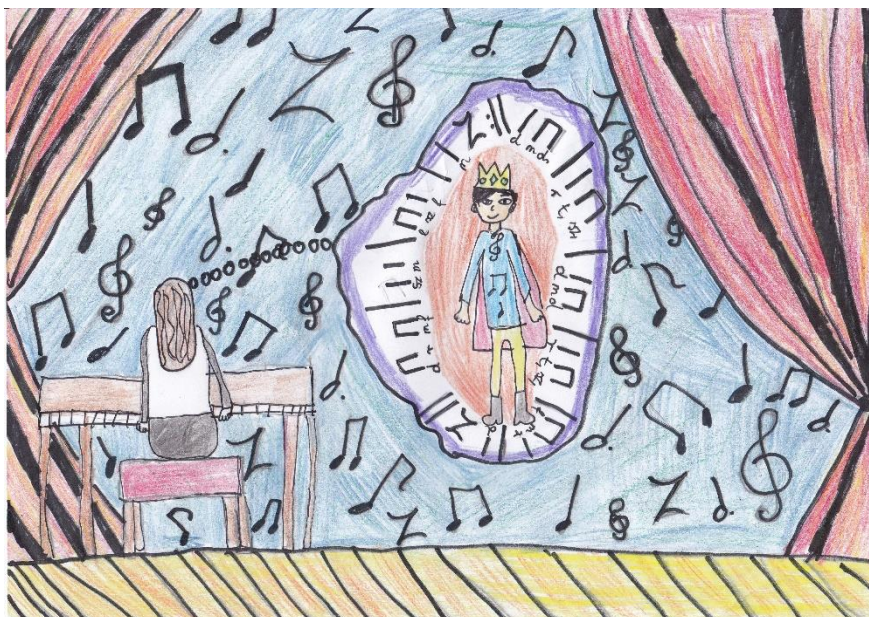
5. ábra Mesék zongorára – színpadkép

Az ifjú közönség egy része az őt körülvevő környezetet rajzolta le. Az 5. ábrán az alakok, a zongora és a projektoros kivetítő mellett az orgona síjja is hangsúlyos. Az éppen zongorázó lányt az áradó dallam jellemzi. A mikrofonnal virágos ruhában megjelenő alak, a moderátor-műsorvezető. A különböző idősíkok ábrázolását a kép a képben technika jeleníti meg. Az életkorra jellemző aprólékosságot mutatja a projektor elektromos kábeleinek ábrázolása.

6. ábra Mesék zongorára – színpadkép és közönség

A hatodik képen élethűen jelenik meg a hangversenyterem. Az egészen részletes kidolgozás eredményeként láthatjuk a falon lógó portrét Liszt Ferencről, valamint teljesen új motívumként ezen az alkotáson a terem díszítését szolgáló művirágok is megjelennek. A rajz különlegességét az adja, hogy nemcsak a színpad és a fellépők látszanak, hanem a közönség is megjelenik az alkotáson, ezzel hangsúlyozva, az alkotó fontosnak tartja, hogy részt vettek ezen az eseményen.

7. ábra Mesék zongorára – álmodozás – 11 éves lány rajza

A 7. ábrán a színpadot keretező függöny, a teljes teret kitöltő hangjegyek egy különleges pillanat díszletei. A zongorázó lány a királyfiról álmodozik, az emocionális csomópontot az elképzelt alak középpontban való ábrázolása hangsúlyozza. A képi kifejezés kivetíti az alkotó egyéniségét, lelkiállapotát, aki valószínűleg azért választotta ennek a pillanatnak a megörökítését, mert maga is hasonló érzelmeket él át.

8. ábra Mesék zongorára – játszótér – 10 éves lány rajza

A 8. ábra különlegessége, hogy a tanuló összevonta a cselekmény több részletét. A császár a meséből ismert "új ruhájában" elvegyült a palota kertjében levő játszótéren a játszadozó gyermekek között. A széles piros csúzda a rajz leghangsúlyosabb részeként vonzza a tekintetet. Az eseményekhez szorosan nem tartozó zongora más színű háttérrel kapott, ezzel segítve az elkülönülést.

hangsúlyt fektetünk az élményalapú oktatás fontosságára, a tevékenységközpontú, kreatív módszereket használó zeneoktatás hatékonyságára, amely a formális és non-formális oktatás területén egyaránt iránymutató pedagógiai módszer a művészeti nevelés területén.

Szakirodalom

- Bácskai E., Manchin R., Sági M. és Vitányi I. (1972): *Ének-zenei iskolába jártak*. Zeneműkiadó, Budapest.
- Barkóczi I. és Pléh Cs. (1978): *Kodály zenei nevelési módszerének pszichológiai hatásvizsgálata*. Kodály Zoltán Zenepedagógiai Intézet, Kecskemét
- Barthes, R. (1982): Az öltözködés története és szociológiája. In: Klaniczay, G. és S. Nagy, K. (szerk.) *Divatszociológia*. I. Gondolat, Budapest, 106-119.
- Bettelheim, B. (1985): *A mese bővölete és a bontakozó gyermeki lélek*. Corvina Kiadó Kft., Budapest.
- Bourdieu, P. (1978): *The reproduction of social inequality*. Budapest. Gondolat.
- Broh, B. A. (2002): Linking extracurricular programming to academic achievement: Who benefits and why? *Sociology of Education*. 75/1, 69-95.
- Fónagy Z. (2013): *Kislány a zongoránál. A zene a középosztály magánéletében a 19. században*. www.epa.oszk.hu/00400/00414/00042/pdf/EPA00414_korall_2013_51_018-040.pdf. (2017.03.30.)
- Gerő Zs. (2007): *A gyermekrajzok esztétikuma*. Flaccus Kiadó, Budapest.
- Guth, P. (2006): *The Importance of Music Education* <http://education.more4kids.info/23/the-importance-of-music-education/>. (2017. 03.20.)
- Harris, C. E. (1996): Technology, Rationalities, and Experience in School Music Policy. *Arts Education Policy Review*, 97/6, 23-32.
- Hodges, D. A. (2000): Implications of Music and Brain Research. *Music Educators Journal*, 87(2), 17–22. <http://www.jstor.org/stable/3399643> (2017.03.30.)
- Kokas K. (1972): *Képességfejlesztés zenei neveléssel*. Zeneműkiadó, Budapest.
- Malchiodi, Cathy A. (1998): *A gyermekrajzok megértése*. Animula, Budapest.
- Mark, M. L. (1999): A historical interpretation of aesthetic education. *Journal of Aesthetic Education*, 33/4, 7-15. p.
- Mende, A., Neuwöhner, U. (2006): Wer hört heute klassische Musik? – Musiksozialisation, E-Musik-Nutzung und E-Musik-Kompetenz. *Das Orchester Magazin*. Mainz. Schott. 54/12. 10-14.
- Pethő V., Janurik M. (2009): Waldorf iskolába járó és általános tantervű tanulók klasszikus zenéhez fűződő attitűdjének összehasonlító elemzése. *Iskolakultúra*. Online, 1, 24-41. http://www.iskolakultura.hu/iol/iol_2009_24-41.pdf (2017.03.28.)
- Pusztai G. (2009): *A társadalmi tőke és az iskola*. Új Mandátum Könyvkiadó, Budapest.
- Ránki Gy. (1962): *Pomádé király új ruhája*. Editio Musica, Budapest.
- Roulston, K. (2006): Qualitative Investigation of Young Children's Music Preferences *International Journal of Education & the Arts*, 7. 9-12.
- Schmidt, P. (2012): What We Hear is Meaning too. *Philosophy of Music Education Review*, 20. 1. 3-24.
- Simon T. (2013): A zene és a képzőművészet közös nyelve in: *Parlando. Zenepedagógiai folyóirat*. 2013/2.
- Strenáčiková, M. (2001): Out-of-school Activities in Elementary School Teachers. *Hudobno-pedagogické interpretácie, zborník medzinárodnej konferencie*. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa, Pedagogická fakulta. 153-156.

- Szabó H. (1996): *A magyar énekoktatás kálváriája*. Szerkesztői kiadás, Budapest.
- Thorau, Ch. (2016): Casually or Carefully. Music Listening Then and Now. in: *Open Ears – Open Minds. Listening and Understanding Music*. ed. Krämer, O. and Malmberg, I., Helbling, Innsbruck.
- Tihanyiné Vályi Zs. (2013): *Amiről a gyermekrajzok beszélnek*. Szegedi Egyetemi Kiadó, Szeged.
- Váradi J. (2017): Extrakurrikuláris lehetőségek a zenei nevelésben. in: Váradi J., Szűcs T. (eds.) *Zenepedagógiai konferencia a felsőfokú tanárképzés 50 éves évfordulója alkalmából*. Debreceni Egyetemi Kiadó. Debrecen.
- Váradi J. (2013): Felmérés a kulturális rendezvények látogatottságáról, valamint a gyermekek zenei ízlésére ható tényezőkről és zenei ízlésvilágukról. In: *Parlando* 3, 3-21. <http://www.parlando.hu/2013/2013-3/2013-3-21-Varadi.htm> (2017.03.30.)
- Vass Z. (2011): *A képi kifejezéspszichológia alapkérdései*. L'Harmattan Kiadó, Budapest.
- Vass Z. (2013): *A rajzvizsgálat pszichodiagnosztikai alapjai*. Flaccus Kiadó, Budapest.
- Wilhelm A. (2010): *Esszék. Írások zenéről*. Kortárs Kiadó, Budapest.

Author

Váradi Judit PhD, Debreceni Egyetem Zeneművészeti Kar, Debrecen (Magyarország).

E-mail: judit.varadi.06@gmail.com